

Üstadımızın kalbine gelen ibret manalarının okunuşlarını ve birer cümle halinde izahlarını yapar mısınız?

Barla Yaylası Tepelicede çam, katran, ardıç, karakavak meyvesi hakkında yazılan Farisî beyitlerin okunuşları ve manaları:

Hatırıma geldi. Kalbim dahi ibret manalarını ifade için şöyle ağladı:

هَرُكْسُ بَتَمَاشَاگِهْ حُسْنَاتَهْ زَهْرُ جَائِ تَشْبِيهْ نِگَارَانُ بِجَمَالَتَهْ دِنَازِنُ

"Her kes bi temaşâgeh-i husnâteh zi-her cây teşbîh-i nigârân be cemâlâteh di nâzin"

"Yani: Senin temaşageh-i hüsnüne, herkes her yerden koşup gelmiş. Senin cemalinle nazdarlık ediyorlar."(1)

Her yerden koşup gelmek mecazî bir ifadedir. Bu ifade, ilim dairesinden kudret dairesine geçmeyi, başka bir ifade ile gayb âleminden şehadet âlemine gelmeyi temsil eder. Bu geçme ve gelme Allah'ın yaratmasıyla gerçekleşir. Yaratılan varlıkların ilâhî güzelliklere ayna olmaları, onların sanki büyük bir şevk ile bu görevi yapmak için gayb âleminden bu âleme koşarak geldikleri şeklinde ifade edilmiştir.

يَا رَبُّ هَرُ حَيُّ بَتَمَاشَاگِهْ صُنْعُ تُو زَهْرُ جَائِ بَتَازِي

"Yâ Rab her hay bi temâşâgeh-i sun'ı tu zi her cây be tâzî"

"Her zîhayat senin temaşageh-i san'atın olan zemin yüzüne her yerden çıkıp bakıyorlar."

Senin sanatının temaşa mahalli olan yeryüzüne bütün canlılar her yerden çıkıp bakıyorlar.

زَنِشِيْبُ اَزُ فِرَازِي مَاتِنْدِ دَلَالَانُ بِنْدَائِ بَاوَارِي

“ zi nişîbu ez firâzî mânend-i dellâlân be nidâi bi âvâzî

Aşağıdan, yukarıdan dellâllar gibi çıkıp bağıyorlar.

دَمُ دَمُ زَجَمَالِ نَفْسِ تُو (نُسَخَه: زَهَوَاي شَوْقُ تُو) دَرُ رَقْصِ بَازِي

“dem dem zi cemâl-i nakş-i tû der raks-bâzî”

Senin cemal-i nakşından keyiflenip, o dellâl-misâl ağaçlar oynuyorlar.

زَكَمَالِ صُنْعِ تُو خُوشُ خُوشُ يَكَاَرِي

“ zi kemâl-i sun’-ı tû hôş hôş bi gâzî”

Senin kemal-i san'atından neş'elenip, güzel güzel sadâ veriyorlar.

زَشِيرِينِي آوَارِ خُودُ هَيُّ هَيُّ دِنَاَرِي

“zi şîrînî âvâz-i hîd hey hey di-nâzî”

Güya sadâlarının tatlılığı, onları da neş'elendirip nazeninane bir naz ettiriyor.

اَزْوِي رَقْصَه اَمَدُ جَدْبَه خَاَرِي

“ez-vey raks âmed cezbe hâzî”

İşte ondandır ki; şu ağaçlar raksa gelmiş, cezbe istiyorlar.

اَزِينُ اَتَارِ رَحْمَتُ يَافَتْ هَرُ حَيُّ دَرْسِ تَسْبِيْحُ نَمَاَرِي

“Ezîn âsâr-ı rahmet yâft her hay ders-i tesbîh nemâzî”

Şu rahmet-i İlâhîyenin âsârıyladır ki; her zîhayat, kendine mahsus tesbih ve namazın dersini alıyorlar.

İlâhî rahmetin birer eseri (*birer tecellisi*) olarak, her bir canlı kendine mahsus tesbihini ve ibadetini (*Rabbinden ilham yoluyla*) öğreniyor (*ve icra ediyor*.)

اِيسْتَادَسْتُ هَرُ يَكِي بَرُ سَنَكِ بَالَا سَرْفِرَاَرِي

“İstâdest her yekî ber- seng-i bâlâ serfirâzî”

Ders aldıktan sonra, herbir ağaç yüksek bir taş üstünde arşa başını kaldırıp durmuşlar.

Her bir ağaç aldığı bu ibadet dersini yüksek bir taş üstünde durup başını arşa kaldırarak (kıyam halinde) yerine getiriyor.

دِرَازُ كَرْدَسْتِ دَسْتَهَارَا بَدَرْگَاهِ اِلَهِي هَمْ چُو شَهْبَازِي

Herbirisi, yüzler ellerini Şehbaz-ı Kalender gibi dergâh-ı İlahîye uzatıp muhteşem bir ibadet vaziyetini almışlar.

[(Haşiye-1): Şehbaz-ı Kalender, meşhur bir kahramandır ki, Şeyh-i Geylanî'nin irşadıyla dergâh-ı İlahîye iltica edip mertebe-i velayete çıkmıştır.]

بَجْنَبِيدَسْتِ زُلْفَهَارَا بَشَوْقِ اَنْگِيزِ شَهْنَازِي

“Bi cünbîdest zülfhâ-râ be şevk engîz-i Şehnâzî”

Oynattırıyorlar zülûfvari küçük dallarını ve onunla, temaşa edenlere de latif şevklerini ve ulvî zevklerini ihtar ediyorlar.

(Haşiye-2): Şehnaz-ı Çelkezî, kırk örme saç ile meşhur bir dünya güzeli.

Burada, her bir ağacın bir dünya güzeli olduğu, seyredenlere ulvi zevkler ve latif şevkler verdiği ifade edilerek bu kudret mucizelerini ibret ve tefekkürle seyretmek gerektiği ders verilmektedir.

بَبَالَا مِيزَنَنْدُ اَزْ پَرْدَه هَايِ هَايِ هُوِي عِشْقُ بَازِي

“be bâlâ mîzenend ez-perde hâyi hâyi hûyi ‘ışk bâzî”

Aşkın "Hây Hûy" perdelerinden en hassas tellere, damarlara

dokunuyor gibi sadâ veriyorlar. {(Nüsha): Şu nüsha, mezaristandaki ardiç ağacına bakar:

بَبَالَا مِيزَنَنْدُ اَزْ پَرْدَهَ هَايْ هَايْ هُوِيْ چَرَحْ بَارِي * مُرْدَهَارَا نَعْمَهَايْ اَزَلِي
اَزْ حُزْنُ اَنْگِيزِ نَوَازِي

“Be bâlâ mîzenend ez-perdehâ-yi hâ-yi hûyi çerh bâzî * Mürdehâ-râ nağmehâ-yi ezeli ez hüzn-engiz nevâzî”

مِيْدِهْدُ هُوْشَهْ گِرِيْنَهَايْ دَرِيْنَهَايْ زَوَالِي اَزْ حُبِّ مَجَازِي

“mîdihed hûşe girinhây-i derinhây-i zevâlî ez hubb-i mecâzî”

Fikre şu vaziyetten şöyle bir mana geliyor: Mecazî muhabbetlerin zeval elemiyle gelen ağlayış, hem derinden derine hazîn bir enîni ihtar ediyorlar.

بَرْ سَرِ مَحْمُوْدَهَا نَعْمَهَايْ حُزْنُ اَنْگِيزِ اِيَاَرِي

“ber-ser-i mahmûd-hâ nağmehâ-yi hüznengiz-i eyâzî”

Mahmudların, yani Sultan Mahmud gibi mahbubundan ayrılmış bütün âşıkların başlarında, hüzn-âlûd mahbublarının nağmesinin tarzını işittiriyorlar.

مُرْدَهَارَا نَعْمَهَايْ اَزَلِي اَزْ حُزْنُ اَنْگِيزِ نَوَازِي

“mürdehârâ nağmehâ-yi ezeli ez hüzn-engiz-i nevâzî”

Dünyevî sadâların ve sözlerin dinlemesinden kesilmiş olan ölmüşlere; ezeli nağmeleri, hüzn-engiz sadâları işittiriyor gibi bir vazifesi var görünüyorlar.

O mezaristandaki ölüler her ne kadar dünya seslerini, (dolayısıyla da ağaçların rüzgârın esmesiyle çıkardıkları o sesleri) işitmeseler de onların tesbihatlarının ezeli nağmelerini hüzn verir bir sada ile işittiriyorlar gibi bir vaziyet görünüyor.

رُوْحَهْ مِيْ اَيْدِ اَزُوْ زَمْرَمَهْ تَاْزُ نِيَاَرِي

“rûha mî âyed ezû zemzeme-i nâz u niyâzî”

Ruh ise şu vaziyetten şöyle anladı ki: Eşya, tesbihat ile Sâni'-i

Zülcelal'in tecelliyat-ı esmasına mukabele edip, bir naz-niyaz zemzemesidir, geliyor.

Ruh ise şu vaziyetten şöyle anladı ki: Her varlık kendisinde İlâhî isimlerin tecelli etmesine bir mukabele olarak Rabbini naz ve niyaz nağmeleriyle tesbih etmektedir.

قَلْبٌ مِيخَوَانِدُ اَزِينُ آيَاتِهَا سِرِّ تَوْحِيدِ زَعْلُو تَطْمِ اِعْجَازِي

“kalb mî-hâned ezîn âyâthâ sırr-i tevhîd zi uluvv-i nazm-i i'câzî”

Kalb ise, şu herbiri birer âyet-i mücesseme hükmünde olan şu ağaçlardan sırr-ı tevhidi, bu i'cazın ulüvv-ü nazmından okuyor. Yani, hilkatlerinde o derece hârika bir intizam, bir san'at, bir hikmet vardır ki: Bütün esbab-ı kâinat birer fâil-i muhtar farzedilse ve toplansalar taklid edemezler.

“Kur'ân âyetleri Allah'ın varlığını ve birliğini bildirdikleri gibi, şu ağaçlar da cisimleşmiş birer âyet (*kelimat-ı kudret*) olarak tevhidi ilan ediyorlar ve muntazam ve mükemmel yazılmalarıyla (*ulüvv-ü nazm*) kudretin birer mucizesi olarak boy gösteriyorlar. Yani, yaratılışlarında o derece hârika bir intizam, bir sanat, bir hikmet vardır ki: Kâinattaki bütün sebepler irade sahibi birer fail de farzedilseler ve bir araya gelseler onları taklid edemezler.”

نَفْسٌ مِيخَوَاهِدُ دَرِ اَيْنِ وَلَوْلَهَا زَلْزَلَهَا دَوْقِ بَاقِي دَرِ فَنَائِ دُنْيَا بَازِي

“nefs mîhâhed der în velvelehâ zelzelehâ zevk-ı bâkî der fenâ-yi dünyâ bâzî”

Nefis ise, şu vaziyeti gördükçe; bütün rûy-i zemin, velvele-âlûd bir zelzele-i firakta yuvarlanıyor gibi gördü, bir zevk-i bâki aradı. "Dünya-perestliğin terkinde bulacaksın" manasını aldı.

(Kalb ve ruhun bu hikmetli bakışları yanında) nefis ise yeryüzündeki varlıkların (vazifelerinden terhis edilerek) dünyayı terk etmelerini, velveleli bir ayrılık zelzelesi olarak gördü ve ebedî bir zevk aradı. Ebedî zevkin, ancak dünyaya aşırı muhabbetin terk edilmesiyle bulunacağı mânâsını aldı.

عَقْلٌ مَبِينٌ اَزِينُ رَمَزَمَهَا دَمَدَمَهَا نَظْمٌ خَلَقَتْ نَفْسٌ حِكْمَتُ كُنزِ رَازِي

“ akl mîbîned ezîn zemzemehâ demdemehâ nazm-ı hilkat nakş-ı hikmet kenz-i râzî”

Akil ise, şu zemzeme-i hayvan ve eşcardan ve demdeme-i nebat ve havadan gayet manidar bir intizam-ı hilkat, bir nakş-ı hikmet, bir hazine-i esrar buluyor. Her şey, çok cihetlerle Sâni'-i Zülcelal'i tesbih ettiğini anlıyor.

Akil ise, hayvanların, ağaçların ve bitkilerin hoş nağmelerinden, havanın tatlı esmesinden kâinattaki hikmetli ve mânalı intizamı okuyor ve bir hazine-i esrar (*ilim ve hikmet sırları*) buluyor. Her şeyin, çok cihetlerle Sâni'-i Zülcelal'i tesbih ettiğini anlıyor.

أَرْزُو مِيدَارْدُ هَوَا اَزِينُ هَمَّهَمَهَا هُوَهْوَهَا مَرْگِ خُودِ دَرِ تَرْكِ اَدْوَاقِ مَجَازِي

“arzû mîdâred hevâ ezîn hemhemehâ hevhevehâ merg-i hîd der terk-i ezvâk-ı mecâzî”

Heva-yı nefis ise şu hemheme-i hava ve hevheve-i yapraktan öyle bir lezzet alıyor ki, bütün ezvak-ı mecazîyi ona unutturup, o heva-yı nefsin hayatı olan zevk-i mecazîyi terketmekle, bu zevk-i hakikatte ölmek istiyor.

Geçici zevklere müptela olan heva-i nefis ise rüzgârın esmesinden ve yaprakların seslerinden öyle bir lezzet alıyor ki, diğer mecazî zevkleri ona unutturuyor. Mecazî zevki terk etmekle hakiki zevke ermek ve o yolda ölmek istiyor.

حَيَالٌ بَيْنْدُ اَزِينُ اشْجَارُ مَلَائِكُ رَا جَسَدُ اَمَدُ سَمَاوِي بَاهَزَارَانُ نِي

“hayâl bîned ezîn eşcâr melâik-râ cesed âmed semâvî bâ hezârân ney”

Hayal ise, görüyor; güya şu ağaçların müekkel melaikeleri içlerine girip herbir dalında çok neyler takılan ağaçları cesed olarak giymişler.

Güya Sultan-ı Sermedî, binler ney sadâsıyla muhteşem bir resm-i küşadda onlara onları giydirmiş ki; o ağaçlar camid, şuursuz cisim gibi değil..belki gayet şuurkârane manidar vaziyetleri gösteriyorlar.

أَزِينُ نَيْهَا شُنَيْدَتُ هُوشُ سِتَايِشْهَائِ دَاتِ حَىٰ

“ezîn neyhâ şunîdet hûş sitâyîşhâ-yi zât-i Hay”

İşte o neyler; semavî, ulvî bir musikîden geliyor gibi safi ve müessirdirler. Fikir o neylerden, başta Mevlâna Celaleddin-i Rumî olarak bütün âşıkların işittikleri elemkârane teşekkiyat-ı firakı işitmiyor. Belki, Zât-ı Hayy-u Kayyum'a karşı takdim edilen teşekkürat-ı Rahmaniye ve tahmidat-ı Rabbaniyeyi işitiyor.

(Bir önceki paragraftan hareketle) hayal, **“o neylerin; semavî, ulvî bir musikîden geliyor gibi safi ve müessir”** olduğunu görüyor.

Fikir (ise) o neylerden, başta Mevlâna Celaleddin-i Rumî olarak bütün âşıkların işittikleri ayrılık şikâyetlerini değil, **“Belki, Zât-ı Hayy-u Kayyum'a karşı takdim edilen teşekkürat-ı Rahmaniye ve tahmidat-ı Rabbaniyeyi işitiyor.”**

Bir Hak aşığı olan Hz. Mevlana, aynı zamanda, Üstad hazretlerinin Mesnevî-i Nuriyenin girişinde ifade buyurduğu üzere (*İmam-ı Rabbanî ve İmam-ı Gazalî gibi*) **"kalb, ruh, akıl gözleri"** açık büyük bir mütefekkindir.

Burada Hz. Mevlanâ'nın neyle alâkalı şiirinin ilk mısralarına atıf yapılarak onun ayrılıklardan şikâyet ciheti nazara verilmiştir.

**"Dinle ney'den kim hikâyet etmede.
Ayrılıklardan şikâyet etmede..."**

وَرَفْهَارًا زَبَانُ دَارَنْدُ هَمَّهُ هُوَ هُوَ زِكْرُ آرَنْدُ بَدْرُ مَعْنَايِ حَىٰ حَىٰ

“varakhâ-râ zebân dârend heme hû hû zikr ârend be-der ma'nâ-yı Hayyu Hay”

"Madem ağaçlar, birer cesed oldu. Bütün yapraklar dahi diller oldu. Demek herbiri, binler dilleri ile havanın dokunmasıyla 'Hu Hu' zikrini tekrar ediyorlar. Hayatlarının tahiyyatıyla Sâni'inin Hayy-u Kayyum olduğunu ilân ediyorlar."

جُو لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ بَرَابَرُ مِيزَنَدُ هَرُ شَيْءٍ

“çû lâ ilâhe illâ hû berâber mîzened her şey “

"Çünkü bütün eşya '**Lâ ilahe illa Hu**' deyip, kâinatın azîm halka-i zikrinde beraber zikrederek çalışıyorlar."

دَمَادَمُ جُويدَنَدُ يَا حَقُّ سَرَأَسَرُ جُويدَنَدُ يَا حَى بَرَابَرُ مِيزَنَدُ اللّٰهُ

“demâdem cûyedend yâ Hak serâser gûyedend yâ Hay berâber mîzenend Allâh”

"Vakit-bevakit lisan-ı istidad ile Cenâb-ı Hak'tan hukuk-u hayatını '**Ya Hak**' deyip hazine-i rahmetten istiyorlar. Baştan başa da hayata mazhariyetleri lisanıyla '**Ya Hayy**' ismini zikrediyorlar."

Adaletin bir şubesi **ihkak-ı hak**, diğeri ise **zalimleri cezalandırmaktır**. "**Ya Hak!**" deyip hukuk-u hayatı istemek, ihkak-ı hakkın gerçekleşmesini istemek demektir.

Vakit-bevakit; "yer yer ve ihtiyaç hâsıl olduğunda" manasını ifade eder. **Gözün hakkı ışık, midenin hakkı gıda, kulağın hakkı sestir**. Bunun gibi bütün canlılara hayatları ve o hayatın devamı için gerekli her şey eksiksiz verilmektedir.

Hayy, hayat sahibi demektir. Ve bütün canlılar hayata mazhar olmalarıyla "**Ya Hayy!**" diyerek **Hayy** ismini zikrederler.

فَيَا حَى يَا قَيُّوْمُ بِحَقِّ اِسْمِ حَى قَيُّوْمُ

“feyâ Hayyu yâ Kayyûm bi-hakk-ı ism-i Hayy-i Kayyûm”

حَيَاتِي دِهْ بَايْنُ قَلْبِ پَرِيشَانُ رَا اِسْتِقَامَتُ دِهْ بَايْنُ عَقْلُ مُشَوِّشُ رَا
أَمِيْنُ

“ hayâtî dih be-in kalb-i perîşân-râ istikâmet dih be-in akl-i müşevveş-râ âmîn.”

Ey Hayy ve Kayyûm olan! **Hayy** ve **Kayyûm** isimlerin hürmetine, bu perişan kalbe bir hayat ver, bu müşevveş akla doğru yolu göster, âmin.

1) bk. [Sözler, On Yedinci Söz, İkinci Makam.](#)